

Fra selvforførelse til bevægelse?

Af Jeppe Læssøe, lektor, Danmarks Pædagogiske Universitet

(bragt d. 2. august 2008 i Politiken – i serien Vækst og vilkår – Klimasikring)

Danmark har brug for en ny bevægelse med mod til at hive narresutten ud af munden på os og konfrontere os med det kollektive selvbedrag om vores progressive indsats for en global bæredygtig udvikling. Det folkelige engagement i bæredygtig udvikling er i de sidste små tyve år blevet lullet i søvn af moraliserende spareråd og af forsøg på at illudere, at vi alle er enige og godt i gang med at løse problemerne. Forklaring følger her:

Anders Fogh Rasmussen og Connie Hedegaard fremhæver begge den danske indsats for bæredygtig udvikling som eksemplarisk, fordi vi har haft økonomisk vækst, uden at det har medført vækst i CO2 udledningerne. Men nu var målet jo altså, at vi skulle *reducere* udledningerne betragteligt. Det har vi vidst længe, og især i 90'erne blev der også gjort en del. Når det ikke har ført til reduktioner samlet set, så er det fordi gevinsten ved at spare, når vi forbruger, straks er blevet omsat i mere materielt forbrug. Vi har sparet på varme, el, benzin etc., men har samtidig fået større boliger, flere apparater og større biler. Vi har mao. sat til på gyngerne, hvad vi har sparet på karrusellen. Besparelserne er sket, hvor det har været mest oplagt og rentabelt, men derved er 'de lavest hængende frugter' så blevet plukket, hvorefter vi nu skal finde på andre måder at spare der, hvor der allerede er sparet. Læg dertil at en del af produktionen af vores voksende mængde forbrugsgoder er blevet outsourcet til især asiatiske lande. De tæller så ganske bekvemt med i deres udledninger, selvom det er os, der får glæde af varerne. Med det system bliver det selvklart svært at forklare kineserne og inderne, at de skal holde igen, mens de producerer ting til vores fortsat stigende materielle forbrug. Sådan går årene sin skæve gang, mens klimaforandringerne tager til og risikerer at komme ud af kontrol i en selvforstærkende proces. Så der er brug for at få sat den materielle forbrugsudvikling på dagsordenen, i stedet for blot at gentage gamle spareråd og foreslå bedre naturfagsundervisning og ny forskning, som regeringen Fogh gør.

Tilbage i 70'erne var 0-vækst et hedt debateme, og med mellemrum er den blusset lidt op som fx i forbindelse med forslaget om at fastsætte et økologisk råderum pr. borger. Men hvorfor har en så væsentlig en problematik så svært ved at komme på dagsordenen og blive genstand for et folkeligt engagement? Der er sikkert flere grunde, men jeg vil fremhæve to: Den ene handler om 'økologisk modernisering', den anden om vores afhængighed af forbrug.

I bogen "Økologisk modernisering på dansk – brud og bevægelser i miljøindsatsen" (Holm m.fl. 2007), præsenteres en række forskningsbaserede undersøgelser af udviklingen i miljøindsatsen på forskellige områder. Et gennemgående tema heri er, at miljøindsatsen fra slutningen af 80'erne ændrede karakter og fik præg af en særlig miljøstrategisk opfattelse, der går under betegnelsen 'økologisk modernisering'. Historisk set var det på sin vis en progressiv udvikling, fordi fokus skiftede fra affald til en forebyggende indsats i produktion og forbrug. Men samtidig idylliseredes forholdet mellem økonomisk og økologisk udvikling, idet det beskrives som et win-win forhold; fra at være den økonomiske udviklings fjende, bliver miljøet nu fremstillet som dens lokomotiv. Vedvarende forbrugsfest og ubegrænset vækst kan kombineres med bedre miljøbeskyttelse. Hermed er der ingen grund til uenighed, det centrale bliver at få alle til at deltage i en ånd af konsensus.

Den økologiske modernisering har været drivkraft for mange initiativer til gavn for miljøet, men samtidig har den tilsløret, at udviklingen ikke er bæredygtig. Med miljøsociologen, Ingolfur Blühdorns ord, *simuleres* en bæredygtig udvikling, idet vi alle gør lidt og bekræfter hinanden heri, samtidig med at vores eskalerende materielle forbrug underminerer en global bæredygtig udvikling. Denne nærmest skizofrene dobbelthed kan også ses i måden som befolkningen er blevet forsøgt inddraget på. På den ene side opstod der fra begyndelsen af 90'erne en ny epoke i folkeoplysningen på miljøområdet, idet staten tog over fra NGO'erne som initiativtager til folkelig inddragelse. Ikke mindst Den Grønne Fond blev en kraftig dynamo herfor. På den anden side så var denne støtte til folkets egne initiativer ikke ubetinget. Støtte forudsatte initiativer, hvor der var konsensus mellem forskellige aktører om lokal handling for miljøforbedringer i praksis. Mange miljøengagerede folk tog mod det tilbud, således at der frem til Fogh-regeringens opstart i 2001, blev gennemført en masse folkeligt forankrede initiativer til fremme af ressourcebesparelser og et bedre lokalt miljø. Men hermed blev opmærksomhed og kræfter fokuseret på at gøre noget, der hvor der var konsensus om det. Strukturelle barrierer, værdimæssige dilemmaer og konflikter mellem forskellige interesser var ikke egnede til denne konsensus-folkeoplysning. Med parolen 'nu er der talt nok, nu skal der handles' blev debat erstattet af praktisk handling som, for at kunne lade sig gøre, blev afkoblet fra det besværlige politiske niveau, og i stedet fokuseret på spareadfærd i husholdningerne. Vægten var på, at få mange med til lidt, men herved blev enhver ubekvem eller radikal tanke på den samtidige materielle forbrugsvækst også ekskluderet.

At folkeoplysningen således – sat på spidsen – har været medvirkende til den økologiske moderniserings selvbedrageriske simulering af bæredygtig udvikling kunne ikke have ladet sig gøre, hvis det ikke havde passet os – folket – så ganske glimrende. Hermed er vi ved anden del af forklaringen: Folkelige bevægelser er historisk set opstået, når en social gruppe har udviklet andre værdier, interesser, tænke- og handlemåder end de herskende. Drivkraften er typisk 'det gode liv'; hvad der er godt for mig/os her og nu. Vanskeligheden med bæredygtig udvikling er, at den kræver af os at give køb på egeninteresserne og prioritere 'hvad der er godt for den anden, et andet sted på jorden på et andet tidspunkt ude i fremtiden'. Dette problem med en abstrakt etik forværres af, at det vi i givet fald skal give køb på, er af vital betydning for os her og nu. Det voksende materielle forbrug er ikke blot, som miljøfolk ofte fremstiller det, ligegyldig luksus. I moderne samfund som vores er forbrugsudvikling afgørende for vores identitet og selvværd. Det er ikke noget, man bare ophører med. Selv det grønne forbrugersegment køber og ejer mere og mere.

Så der står vi som en struds med hovedet i busken! I stedet for at vente på at klimaet eller kineserne og inderne giver os et spark bagi, kunne det være ønskeligt, at vi fik hovedet op og set på mulighederne for at handle på en mere hensigtsmæssig måde. Kan det lade sig gøre, når vi nu som beskrevet både er modvillige og indvævet i en selvforførende økologisk moderniseringsdiskurs?

Det er tidligere set, at en periode med kollektiv fortrængning efterhånden bliver så dissonant, at den pludselig sprænger og giver energi til en ny bevægelse. Det skete i slut 60'erne da hverken naturorganisationerne eller staten havde taget udfordringerne fra den voksende forurening op, og Politiken hjalp en lille radikal forureningsgruppe ved navn NOAH frem i offentligheden. Få år efter var NOAH en organisation med lokalgrupper over hele landet. Det skete i en generel oprørske epoke, og spørgsmålet er, om tiden er til det i dag. Der findes en række NGO'er som arbejder professionelt med at fremme bæredygtig udvikling, men de arbejder mere med lobby end med at engagere folk, og de er som sådan en del af 'rutine-politikken', hvor bevægelser netop er kendetegnet ved 'non-rutine'. For nylig har en organisationen - Klimabevægelsen – set dagens lys. Skal den lykkes som bevægelse må den turde gå løs på selvbedraget. Den må skabe røre ved at sætte lus i skindpelsen på

os. Konsensus har været dræbende for den folkelige interesse. A-kraft debatten og EF-debatten blev skabt af bevægelser der skabte dissensus, og herigennem gjorde danskerne langt mere bevidste om disse sager end i andre lande, hvor der ikke havde været en tilsvarende debat. Så lad os få værdikampen til at handle om andet end kulturkanoner! Desuden er det helt afgørende, at forbrugsvækst-debat ikke bliver gjort til et spørgsmål om afkald. Problemet er ikke forbrug som sådan, eller at vi kan lide at købe nyt, men at vi partout skal have mere og mere. Det er ikke moraliseringen der engagerer folk, men hvordan vi kan håndtere de dilemmaer, vi står med i hverdagen, samt visioner for et liv med bedre livskvalitet. Miljøbevægelsens fejl har været, at den alene har argumenteret for forandringer ud fra et miljøsynspunkt og ikke har koblet det med vores mentale og sociale problematikker i hverdagen.

Folkelige initiativer som klimabevægelsen burde suppleres af offentlige midler til folkeoplysende debat. Connie Hedegaard har brugt millioner på ”Et ton mindre kampagnen”, som er en gentagelse af den økologiske moderniserings individuelle spareråd, som selvfølgelig er gode nok, men som ikke bringer os videre. Folkeoplysning handler ikke om at udbrede informationer for at opnå en bestemt adfærd, men om at tilvejebringe et alsidigt materiale og skabe de bedste rammer for borgernes involvering, læring og bevidste stillingtagen til fælles problemer. Denne ’demokratiets nerve’ som Hal Koch kaldte det, har trange vilkår i dagens Danmark. I Norge har Miljøverndepartementet gennemført en stor visionær kampagne ’07-06-05’, som inviterede befolkningen til at bidrage til et forandringsprojekt, der handlede om frigørelse fra tidspres og miljøødelæggelse på samme tid. I Sverige har staten støttet udgivelsen af debatbogen ’Konsumera mere – dyrköpt lycka’, skrevet af en række prominente svenske forskere. Det burde være muligt med tilsvarende folkeoplysende initiativer i Danmark. Muligheden er oplagt i forbindelse med FN-tiåret for Uddannelse for Bæredygtig Udvikling (2005-2014), men trods input med forslag hertil har Bertel Haarder udsendt regeringens strategiudspil, som alene vil gøre tiåret til en del af den i forvejen igangsatte satsning på bedre naturfagsundervisning.